

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ

ΣΑΒΒΑΣ ΤΣΙΛΕΝΗΣ

Στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού προβολής της ιστορίας και του πολιτισμού της Πόλης *Istanbul* (εκδ. Tarih Vakfı, τ. 55, Κωνσταντινούπολη, Οκτώβριος 2005, σ. 12-57) υπάρχει ένα εκτενές αφιέρωμα με τον τίτλο «Istanbulu Stefanos Yerasimos» [Ο Πολίτης Στέφανος Γεράσιμος] και με επιμέλεια Cana Bilse, για την προσωπικότητα και το έργο του κωνσταντινουπολίτη Στέφανου Γερασίμου, αρχιτέκτονα-πολεοδόμου, ιστορικού και καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Παρισιού VIII, που έφυγε απροσδόκητα και πρόωρα, αφήνοντας ένα δυσαναπλήρωτο κενό, στις 19 Ιουλίου 2005. Η τοπική ελληνική εφημερίδα έδωσε την είδηση με το εξής σχόλιο «Ο Στέφανος Γερασίμου, σεμνός, άριστα καταρτισμένος στον τομέα του και προσεκτικός ερευνητής, ήταν γνωστός στους επιστημονικούς κύκλους της Ευρώπης και της Τουρκίας για τις μελέτες του σχετικά με την Τουρκία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πραγματοποίησε τις έρευνές του και συνέταξε τα συγγράμματά του με αυστηρά επιστημονικό τρόπο, μακριά από εθνικιστικές επιρροές και προκαταλήψεις και δεν αντιμετώπισε ποτέ τον 'άλλον' με διαφορετικά μέτρα και σταθμά», (*Απογευματινή*, 25 Ιουλίου 2005, αρ. 8361, σ. 4). Τα έργα του που είναι γνωστά στα ελληνικά αποτελούν ένα πολύ μικρό μέρος σε σχέση με το πολυσχιδές έργο του κύρια στη γαλλική και δευτερευόντως στην τουρκική γλώσσα. Διότι ο Στέφανος Γεράσιμος έδρασε κατά «κύριο» τρόπο στην και για την Πόλη· πιθανώς το μεγαλύτερο μέρος της ακαδημαϊκής του ζωής να ήταν στο Παρίσι, με εξαίρεση το διάστημα από τον Οκτώβρη του 1994 ως το τέλος του Αυγούστου του 1999 που ήταν Διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Ανατολικών Σπουδών στην Ισταμπούλ, αλλά ο νους και ο λογισμός του ήταν πάντα εκεί. Και όπως έγραψε ο Βαγγέλης Κεχριώτης «χάθηκε... ένας Ρωμιός που αγάπησε βαθιά την Πόλη» (*Απογευματινή*, 1 Αυγούστου 2005, αρ. 8366, σ. 4).

Δεν είναι τυχαίο ότι μέχρι σήμερα οι δύο τόμοι που κυκλοφορούν είναι συλλογικά έργα, στα οποία έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο. Στο πρώτο, *Κωνσταντινούπολη 1914-1923. Πρωτεύουσα ενός απατηλού κόσμου ή το ψυχорράγημα των παλιών αυτοκρατοριών*, Εκάτη, Αθήνα 1995, σ. 204, με τον François Georgeon έγραψε τέσσερα από τα δώδεκα κείμενα. Ενώ στο δεύτερο όπου είχε την επιμέλεια, με τίτλο *Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001. Αφιέρωμα του περιοδικού Autrement*, Άγρα, Αθήνα 2004, σ. 219, προλογίζει τα ένδεκα κείμενα του τόμου. Σήμερα κυκλοφορεί σε μετάφραση ένα από τα πλέον γνωστά και ογκώδη έργα του, το *Κωνσταντινούπολη. Από το Βυζάντιο μέχρι σήμερα*, Καρακώτσογλου, Αθήνα 2006, σ. 400. Χωρίς να είμαι απόλυτος, τα δημοσιευμένα άρθρα του σε πρακτικά συνεδρίων, επιθεωρήσεις και επετειακούς τόμους είναι ακόμη λιγότερα σε σύγκριση με το σύνολό τους. Πέρα από τις γνώστες του μονογραφίες για την «Επανόικηση της Κωνσταντινούπολης μετά την Άλωση» (βλ. το συλλογικό τόμο που επιμελήθηκε η Τόνια Κιουσσοπούλου: 1453. *Η άλωση της Κωνσταντινούπολης και η μετάβαση από τους μεσαιωνικούς στους νεότερους χρόνους*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2005, 3-21), για τους «Έλληνες της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του ιστ' αιώνα» (βλ. περιοδική έκδοση επιθεώρησης *Η Καθ' Ημάς Ανατολή*, τ. Β', Αθήνα 1994, 117-138) και το παρόμοιο άρθρο του στα γαλλικά «La communauté Grecque-Orthodoxe de Constantinople aux lendemains de la conquête Ottomane (1453-1550)» (βλ. *Φανάρι 400 χρόνια*, εκδ. του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολη 2001, 123-150), θα άξιζε κανείς να αναφέρει και το κείμενο του «Οι Φαναριώτες στα οθωμανικά αρχεία» (βλ. Πρακτικά τρίτης επιστημονικής ημερίδας *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης*, Εταιρεία Μελέτης της Καθ' Ημάς Ανατολής, Αθήνα 2002, 87-102). Από πληροφορίες του ιδίου, το βιβλίο του *Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης και της Αγίας Σοφίας στις τουρκικές παραδόσεις*, (*Légendes d' Empire: La fondation de Constantinople et de Sainte Sophie dans les traditions turques*, Πα-

Ο Σάββας Τσιλένης είναι
αρχιτέκτονας-πολεοδόμος.

ρίσι 1990), ενώ είχε μεταφραστεί στα ελληνικά, για άγνωστους σε μένα λόγους, δεν κυκλοφόρησε μέχρι σήμερα.

Στο περιοδικό *Ισταμπούλ* δημοσιεύονται 12 συνεργασίες, εκ των οποίων η πρώτη είναι φωτογραφίες του από την ζωγράφο Belkis Taskeser, συντρόφου του τα τελευταία χρόνια, της οποίας πορτρέτα του διαχέονται σε όλο το αφιέρωμα. Το δεύτερο και τρίτο κείμενο είναι της επιμελήτριας της ύλης Cana Bilsel, Δρ. και βοηθού υφηγήτριας στη Αρχιτεκτονική Σχολή του METU, που ήταν μαθήτριά του: «Ο Αγαπημένος μου Δάσκαλος, Στέφανος Γεράσιμος...» (14 & 15) και «Το ταξίδι στο χρόνο ενός επιστήμονα του χώρου. Πάνω στους νέους ορίζοντες που άνοιξε στην ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας ο Στέφανος Γεράσιμος...» (16-24), όπου αναφέρεται στο πολυσχιδές έργο του και κύρια στις τελευταίες του έρευνες για το έργο του Χένρι Προστ, Γάλλου πολεοδόμου που δούλεψε για τον σχεδιασμό της Πόλης μεταξύ 1936-1951, ξεκινώντας από τα οθωμανικά βακουφικά αρχεία για την προσπάθεια ανασυγκρότησης της χωρικής και κοινωνικής τοπογραφίας των γειτονιών της Κωνσταντινούπολης, του 16^{ου} αιώνα, σε επίπεδο δρόμου και οικοδομικού τετραγώνου.

Η καθηγήτρια Jale Erzen, του ιδίου πανεπιστήμιου, «Μνημονεύοντας τον αγαπητό Στέφανο Γεράσιμο...» (25) προβάλλει τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του. Ο νυν Διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Ανατολικών Ερευνών της Πόλης, ο Pierre Chuvp στο κείμενο του «Ο Στέφανος Γεράσιμος και η Πόλη, ένας άνθρωπος...μία πόλη» (26-31), προβάλλει το έργο του *Η Κωνσταντινιά και οι μύθοι της Αγία-Σοφιάς* (πρόκειται για το τίτλο της τουρκικής μετάφρασης του *Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης και της Αγίας Σοφίας στις τουρκικές παραδόσεις*) όπου τίγεται το θέμα της μετατροπής των βυζαντινών εκκλησιών σε τεμένη και τονίζεται η «εμπειρική» –πραγματιστική– διάσταση του φαινομένου. Της Nora Şeni, του Γαλλικού Πολεοδομικού Ινστιτούτου στο Πανεπιστήμιο Παρισιού VIII δημοσιεύονται δύο σύντομα κείμενα «Ο Στέφανος Γεράσιμος ή ένας βιρτουόζος της Πόλης» (32 & 33): στο πρώτο διερωτάται αν ο Στέφανος Γεράσιμος διέμενε στη πόλη όπου είχε γεννηθεί, θα γινόταν ένας ειδικός για την Κωνσταντινούπολη; Η απάντηση είναι δύσκολη, πάντως οι διπλές ταυτότητες (Ρωμιός/Τούρκος, Έλληνας/Γάλλος, Τούρκος/Γάλλος και ποιος ξέρει ποιες άλλες) τον βοήθησαν να μην αποκτήσει οπτική οριενταλιστή αλλά και να μην ταυτιστεί με τις διαφορετικές του ταυτότητες. Το δεύτερο αναδημοσιεύεται από την εφημερίδα *Le Monde*, της 25 Ιουλίου 2005, με τίτλο «Στέφανος Γεράσιμος, ένας κοσμοπολίτης σοφός» (34 & 35) και αποτελεί ένα σύντομο βιογραφικό του.

Ο φίλος και συνάδελφος του, καθηγητής ιστορίας της αρχιτεκτονικής, Pierre Pinon, στο Εθνικό Ινστιτούτο Ιστορίας και στη Σχολή Αρχιτεκτόνων της Belleville περιγράφει «Με τον Γεράσιμο είκοσι χρόνια, μια διαβίωση μοιρασμένη στον ακαδημαϊκό χώρο» (36-41), τις κοινές τους εργασίες τόσο σε ερευνητικά προγράμματα, όσο και σε κοινή συγγραφή μονογραφιών, όπως π.χ. για τις πόλεις Τόκατ, Άφγον και τον εκδυτικισμό της Κωνσταντινούπολης τον 19^ο αιώνα. Η Derin Öncel, Δρ. αρχιτεκτονικής και με εντολή διδασκαλίας στο Πανεπιστήμιο του Μιμάρ Σινάν, μαθήτριά του επίσης, περιγράφει τον «Στέφανο Γεράσιμο κατά τη διάρκεια της μετάβασης από τη δύσκολη περιπέτεια της έρευνας σε διδακτορική διατριβή» (42-47). Στην αναβίωση της μουσικής αλλά και των

οργάνων με τα οποία παιζόταν, στην οθωμανική αυλή του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, έλαβε μέρος ο Fikret Karakaya, μουσικός με την παρότρυνση και βοήθεια του στο «Γεράσιμος και το Bezmarra (δρόμος της ανατολικής μουσικής)» αναφέρεται στη δημιουργία της ομώνυμης ορχήστρας του. «Οι αναμνήσεις μου με το Στέφανο Γεράσιμο, στις κοινές εργασίες για τα (μουσουλμανικά) νεκροταφεία της Πόλης» είναι το αντικείμενο που μοιράσθηκε με τον Nicolas Vatin. Τέλος το αφιέρωμα κλείνει ο Semih Vaner, στο Διεθνές Κέντρο Ερευνών και Μελετών [CERI] του Παρισιού με το συμβολικό «Χάσαμε τον μεγάλο Ρωμιό...», όπου παραθέτει με τον καλύτερο, κατά τη γνώμη μου τρόπο, τα βασικά χαρακτηριστικά της ψυχοσύνθεσης του, αναφέροντας ότι περισσότερο από όλα μισούσε τον ελληνικό και τουρκικό εθνικισμό και τους έβρισκε άδικους, σχεδόν με συμμετρικό τρόπο. Πριν είκοσι χρόνια σε ένα συνέδριο που οργανώθηκε στο Παρίσι, κάποιος Έλληνας ακαδημαϊκός του συμπεριφέρθηκε ως στρατολογημένο-παιδί-για να γίνει γενίτσαρος (devşirme) και αυτό τον είχε πειράξει. (Για του λόγου το αληθές μπορεί κανείς να διαβάσει το ανώνυμο άρθρο στο *Αντί*, τ. 325, 29.8.1986, 19 και την επώνυμη επιστολή στο *Το Τέταρτο*, τ. 16, Αύγουστος 1986, 96)

Νομίζω ότι θα μου συγχωρεθεί μια προσωπική εκτίμηση για τον άνθρωπο. Γνώρισα το Στέφανο, με τον οποίο μας συνέδεαν όχι μόνο η κοινή καταγωγή αλλά κοινά επαγγελματικά και επιστημονικά ενδιαφέροντα που άπτονται της διαμόρφωσης του αστικού χώρου της πόλης (με το πι πεζό και κεφαλαίο). Θεωρώ τον εαυτό μου τυχερό που τα τελευταία δέκα χρόνια τον συνάντησα κάποιες λίγες φορές, ενώ είχα διαβάσει τη διδακτορική του διατριβή «Η Τουρκία στη διαδικασία υπανάπτυξης» από τα μέσα της δεκαετίας του '70. Είχε την υπομονή να με ξεναγήσει στη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή και να ανταλλάξουμε διεξοδικά απόψεις για τους αρχιτέκτονες-καλφάδες της Πόλης. Ήταν προσηνής και βοηθούσε τους νέους ερευνητές, είχε ένα ιδιόμορφο τρόπο να υπερασπίζεται τις θέσεις του και να ανασκευάζει τις πλέον δεδομένες αλήθειες. Θεωρώ την απώλεια του μεγάλη, τόσο για τις τουρκολογικές και ανθρωπιστικές εν γένει σπουδές, όσο και για τη διαφώτιση της ιστορίας της ελληνορθόδοξης κοινότητας στον ευρύτερο χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.